

A „fináncz- tudomány” művelői

Szent Mátétól Berg Ottóig

KRONOSZ KIADÓ

A „fináncztudomány” művelői

Szent Mátétól Berg Ottóig

A „fináncztudomány” művelői

Szent Mátétól Berg Ottóig

Szerkesztette:

CZENE-POLGÁR VIKTÓRIA
SZABÓ ANDREA
ZSÁMBOKINÉ FICSKOVSZKY ÁGNES

KRONOSZ KIADÓ
Pécs, 2021

A kötet az
International Police Association
Magyar Szekció Nemzeti Adó- és Vámhivatali Szervezet
támogatásával jelent meg

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó gondozásában
2021-ben megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

print ISBN 978-615-6339-37-9

pdf ISBN 978-615-6339-38-6

Lektorálta:
Vörös Géza

Az első borító Caravaggio *Szent Máté elhívása* (1598–1601, részlet)
című festményének felhasználásával készült

A hátsó borítón látható grafika Szabó Márton munkája

© Szerzők, 2021
© Szerkesztők, 2021
© Kronosz Könyvkiadó Kft., 2021

Tartalom

Előszó	7
CZENE-POLGÁR VIKTÓRIA	
Vetni vagy aratni...? – Szent Máté élete és kora	11
CZENE-POLGÁR VIKTÓRIA	
Az Anjou-kori gazdaságpolitika és egy elfeledett pénzügyminiszter – Nekcsei Demeter tárnokmester tevékenysége nyomában	25
SZABÓ ANDREA – CZENE-POLGÁR VIKTÓRIA	
Mátyás király „pénzügyminisztere” – Ernuszt János	45
MAGASVÁRI ADRIENN	
„Az emberiség bajnoka” – Bezerédj István	63
SALLAI JÁNOS	
Karvasy Ágoston és a fináncstudomány	75
SZABÓ ANDREA – TURI ZSOLT	
A politikus és tudós – Szemelvények Lónyay Menyhért életéből	81
ERDŐS ÁKOS	
„Ecce Homo!” – Munkácsy a magyar vám- és pénzügyőrök történetében	99
ARDAY GÉZA	
Egy 19. századi pénzügyőr pályaképe – Arday Ignác m. kir. pénzügyőri felügyelő élete és munkássága	123

6 ■ TARTALOM

PAJOR ANDREA

Őfelsége legszenvedélyesebb tűzoltója – Széll Kálmán 148

TURI ZSOLT

Bittermann Béla a Magyar Királyi Pénzügyőrségi Múzeum
alapítója 171

DOBOZI ÁGNES

Egy pénzügyőr portréja a 20. századból – Dr. Kerékffy Gilbert
(1886–1965) magyar királyi pénzügyőri vigyázó – pénzügyőrségi
vezérfelügyelő – miniszteri biztos – éjjeliőr 202

PALLO JÓZSEF

Berg Ottó operakarmester a Pénzügyőr Zenekar élén 215

Illusztrációk jegyzéke 229

A kötet szerzői 233

Előszó

1862-ben, Heckenast Gusztáv kiadásában megjelent *Ismerettár a magyar nép számára, nélkülözhetetlen segédkönyv...* szerint a „financztudomány azon elvek összege, melyek szerint az állam céljaira szükséges pénzbeli eszközök legczélszerűbben összegyűjtetnek, kezeltetnek és rendeltetésükre fordítanak.”

Akik a mindennapjaink során szoros kapcsolatban állunk ezzel a tudományággal – mert oktatjuk, kutatjuk, vagy felhasználjuk az eredményeit –, jól tudjuk, hogy a fenti meghatározás egyetlen szava sem vált avíttá az elmúlt százhatvan év során. Az eszközök tárháza kibővült, a folyamatok felgyorsultak, de az egykor meghatározott alapok ma is érvényesek, *nélkülözhetetlenek*. Ezért tartottuk fontosnak, hogy egy kötetbe gyűjtsük azon történelmi személyiségeket, akik a fináncstudományt a korábbi századokban magas szinten művelték.

Elsősorban a magyar elődökre koncentráltunk – így például Karvasy Ágostonra, aki 1843–1844-ben kiadott művében elsőként alkotta meg a rendészet és fináncstudomány fogalmát –, de természetesen nem maradhatott ki a sorból az első ismertté vált vámszedő, Máté, akit az őskeresztény idők óta szentként tisztelnek, s személye idővel rangok és rendek védőszentjévé vált. Bár a történelem lapjaira mint evangélista véste fel a nevét, de eredeti foglalkozása nyomot hagyhatott írásában is: hiszen az újszövetségi szerzők közül senki sem beszél olyan sokat és olyan szakértő módon a pénzügyekről, mint ő.

A válogatás szempontjai közé vegyültek szubjektív elemek is: így például szerzőtársunk azért választotta a pénzügyi rendészet intézményrendszerében fontos szerepet betöltő Munkácsy Emil életútjának feldolgozását, mert számára Békés megyeként, egykori békéscsabai tanulóként a Munkácsy név sokkal többet jelentett egy megismételhetetlen szellemi és művészi hagyaték örökhagyójánál.

Az Arday Ignác pénzügyőri felügyelőről szóló tanulmány elkészítése során pedig az ükunokát szólította meg, majd ösztönözte kutatásra és írásra a múlt,

hogy a híres felmenőről szóló sorokat írva maga is úgy érezze, kapcsolódhatott a pénzügyőrök képzeletbeli-virtuális családjához. Az író, irodalomtörténész ükunoka már évekkel ezelőtt átadott a Pénzügyőrség és Adózástörténeti Múzeumnak több családi körben megmaradt relikviát és dokumentumot, amelyeket az évek során és a gondos kezek hatására kiállítottak.

A középkorra történő kitekintés a kötet lektorának felhívása alapján született. S a Nekksei Demeterről és Ernuszt Jánosról szóló tanulmányok nemcsak az életutakat, hanem sokkal inkább egy-egy történelmi korszakot, s annak adó- és vámpolitikáját kívánták bemutatni. Nekksei – Károly Róbert gazdaságpolitikájának fő irányítója és végrehajtója – személyes sikerének tekinthető a valuta-reform, a vám- és adórendszer újragondolása, míg Ernuszt János, a Hunyadi Mátyás uralkodásához köthető pénzügyi reform fő elgondolója és irányítója, korának pénzügyi zsenije, egyben szigorú, kérlelhetetlen szakembere volt, aki egységes, az egész ország területét behálózó, szakembereket foglalkoztató pénzügyi szervezetet alakított ki.

A Széll Kálmánról – ahogyan Ferenc József jellemezte –, a „kompromisszumok emberéről” szóló tanulmány elsősorban a magyar pénzügyi igazgatás területén szerzett érdemekre fókuszál, de nem lehet eltekinteni miniszterelnökként és belügyminiszterként végzett tevékenységétől sem, hiszen négyéves miniszterelnöki regnálása alatt számos sikeres intézkedést tett, előnyös gazdasági kiegyezéseket hozott Magyarország számára.

A szereplők közül többeket a szakmai érdeklődésünk hívott a kötet lapjaira. Közöttük Lónyay Menyhért pénzügyminisztert, aki 1867. március 10-én az 1/1867. számú körrendeletével a magyar királyi felügyelőségek alárendeltségében létrehozta az önálló Magyar Királyi Pénzügyőrséget. Bittermann Béla pénzügyőri főfelügyelőt, a Magyar Királyi Pénzügyőrségi Múzeum megálmodóját, alapítóját, létrehozóját, akinek szakmai munkássága és kulturális területen végzett tevékenysége egyaránt példaértékű. Bezerédj Istvánt – az első önként adózó magyar nemes, aki sokat küzdött a közteherviselés bevezetéséért, elfogadtatásáért –, akinek nevét és emlékét őrzi egy, az állami adó- és vámhatóság által alapított díj. Vagy Kerékffy Gilbertet, aki számára a Monarchia idején kezdődő, és a Horthy-korszakot is magában foglaló hosszú közszolgálat egyet jelentett a haza és a testület iránti lojalitással, a munka iránti alázattal, a becsülettel, bajtársiassággal, az önképzéssel és az élethossziglan tartó tanulással.

Végül a finantudomány művelői közé soroltuk Berg Ottót, a 20. század első felének napjainkban méltatlanul feledésbe merült kiváló képességű karmesterét is, akinek a zenei életből való száműzetése és meghurcoltatása, majd látványos

rehabilitációja szépen példázza a második világháborút követő, sokszor paranoid politikai klímát és annak hatásait. Berg a Rákosi-korszakban válhatott az akkori Pénzügyőrség Zenekarának karnagyává, hogy munkájával az együttest addig soha nem látott művészi magasságokba emelje.

Reméljük, kötetünk szíves fogadtatásra talál a jelenlegi és leendő pályatársak között, de ajánljuk mindazok számára is, akik a szereplők életén keresztül szeretnének bepillantást nyerni a fináncstudományba, amely reményeink szerint mindannyiukat megérinti.

A szerkesztők

Illusztrációk jegyzéke

13. old. Michelangelo Merisi da Caravaggio: Szent Máté és az angyal. San Luigi dei Francesi, Róma. Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Caravaggio#/media/F%C3%A1jl:The_Inspiration_of_Saint_Matthew_by_Caravaggio.jpg. Utolsó letöltés ideje: 2021. január 6.
26. old. Nekcsei Demeter tárnokmester viaszpecsétje. Forrás: <https://tti.btk.mta.hu/lendulet/kozepkori-gazdasagtortenet/havi-szines/2215-a-tarnokmester-harom-cimere.html>. Utolsó letöltés ideje: 2021. január 6.
58. old. A csáktornyai Ernuszt család címere. Forrás: http://www.zml.hu/oklevel_kiallitas/oklevelek_oldal.php?sor=29. Utolsó letöltés ideje: 2020. január 6.
65. old. Bezerédj István (1796–1856) (olajfestmény a hidjai Bezerédj-kastélyban). Forrás: Bodnár István – Gárdonyi Albert: *Bezerédj István (1796–1856)* I. kötet. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1918. <https://mek.oszk.hu/05800/05830/html/1kotet/03.htm>. Utolsó letöltés ideje: 2019. december 12.
76. old. Karvasy Ágoston (1809–1896). Forrás: ELTE alumni arcképcsarnok, <https://www.elte.hu/alumni/nagyjaink>
82. old. Gróf Lónyay Menyhért (1822–1884). Forrás: *Vasárnapi Újság*, XVIII. évfolyam, 48. szám, Pest, 1871. 1.
93. old. Lónyay grófi címere. Forrás: https://www.sulinet.hu/orokseg-tar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Tuzser/pages/012_egyhaz_iskola.htm
- 94–95. old. A magyar királyi pénzügyminiszter körrendelete. Forrás: *A pénzügyminisztérium szervezetének és ügykörének változásai*. Összeáll.: Blickle Gusztáv. 1936. 11–14.
111. old. Munkácsy Emil első feleségével és gyermekeikkel. Forrás: Czeglédi Imre: *Munkácsy ősei és rokonsága*. Békéscsaba, Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2007. 31.

112. old. Munkácsy Emil (1840–1920) második feleségével, Hofmann Júliával. Forrás: Czeglédi Imre: *Munkácsy ősei és rokonsága*. Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba, 2007, 32.
124. old. Arday Ignác (1834–1919)
125. old. Hivatalos pénzügyőri fotó Arday Ignácról. Forrás: *Magyar Pénzügyőr Emlékalbum*. Szerk.: Iklódy Győző, 1898.
128. old. Pénzügyőri biztosként Csabán, 1865. november 10-én
130. old. Arday Ignác. A felvétel Iglauban, 1867-ben készült
135. old. Arday Pénzügyőri Évkönyve 43. évfolyam, 1927. Forrás: *Arday Pénzügyőri Évkönyve* 43. évfolyam, 1927.
137. old. Nyugállományba vonulása alkalmából kapott ezüst babérkoszorú (1900)
138. old. A nevét viselő alapítvány alapítási dokumentuma – kelt 1904. június 12-én.
139. old. Gyászértesítő, kelt 1919. május 2-án
140. old. A múzeum kiállítási anyaga Arday Ignácról
149. old. Széll Kálmán (1843–1915). Forrás: Digitális Képtár, DKA-090465. Copyright: <http://dka.oszk.hu/html/allando/copyright.htm>
173. old. Bittermann Béla pénzügyőri főfelügyelő (1879–1957). Forrás: A Nemzeti Adó- és Vámhivatal Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum gyűjteménye.
175. old. M. kir. Pénzügyőrség. Forrás: Szabó Barna (szerk.): *Szolnoki és solnokmegyei Almanach 1926*. Solnok, Friedmann Sándor, 1926. 29.
176. old. Kinevezések. *Pénzügyőrségi Szaklap*, 1927/24. szám. 373.
183. old. Bittermann Béla levele a Magyar királyi Pénzügyminisztériumnak, 1928. február 27.
195. old. Az I. Pénzügyőri Újonctanfolyam (1929). Forrás: A NAV KEKI Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum gyűjteménye
195. old. A III. Pénzügyőri Újonctanfolyam (1929). Forrás: A NAV KEKI Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum gyűjteménye
196. old. M. kir. Pénzügyőri Újonctanfolyam (1931). Forrás: A NAV KEKI Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum gyűjteménye
196. old. József főherceget a pénzügyőrök vasárnapi ünnepén Bittermann Béla felügyelő fogadja a Mátyás utcai laktanya előtt. Forrás: *Pesti Napló*, 77. évf. (1926. október 19.) 237. sz., 6. p

197. old. Bittermann Béla és felesége pénzügyőrök között. Forrás: NAV KEKI Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum gyűjteménye
197. old. Bittermann Béláné Kialvó csillagok című verseskötete. Forrás: A szerző magángyűjteménye
197. old. Bittermann Judit és édesapja, Bittermann Béla (1950-es évek eleje). Forrás: özv. Botvay Henrikné családi gyűjteménye
197. old. A Köztemető út 6. szám alatti pénzügyőri laktanya főhomlokzata. Forrás: *Pénzügyőrségi Szaklap*, III. évf. (1910. december 25.) 24. sz., 378.
198. old. Balásy Antal államtitkár Bittermann Béla főfelügyelő kíséretében a Magyar Királyi Pénzügyőrségi Múzeum megnyitóján. Forrás: *Pesti Hírlap*, LII. évf. (1930. október 5.) 226. sz., 4.
198. old. A Magyar Királyi Pénzügyőrségi Múzeum megnyitása, 1930. október 4. Forrás: A NAV KEKI Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum gyűjteménye
199. old. A Magyar Királyi Pénzügyőrségi Múzeum megnyitásán részt vett tisztikar, 1930. október 4. Forrás: A NAV KEKI Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum gyűjteménye
199. old. A Magyar Királyi Pénzügyőrségi Múzeum. Forrás: *Pénzügyőrségi Szaklap*, XX. évf. (1930. november 7.) 21–22. sz., 15–16.
200. old. A Magyar Királyi Pénzügyőrségi Múzeum. Forrás: *Pénzügyőrségi Szaklap*, XX. évf. (1930. november 7.) 21–22. sz., 15–16.
200. old. A *8 Órai Újság* 1933. október 28-án megjelent száma írt Magyar Királyi Pénzügyőrségi Múzeumról. Forrás: *8 Órai Újság*, XIX. évf. (1933. október 28.) 246. sz., 4.
200. old. A kivájt fatörzs és a bádogg alsószoknya a furfangos csempész jól bevált eszközei. Forrás: *Friss Újság*, XXXXI. évf. (1936. március 15.) 63. sz., 8.
201. old. Lefoglalt pálinkafőző berendezés a Magyar Királyi Pénzügyőrségi Múzeumban. Forrás: *Csendőrségi Lapok*, XXIX. évf. (1939. március 14.) 6. sz., 184.
201. old. Hudra Elemér a Fiumei úti laktanyában lévő tanteremben, 1936. Forrás: A NAV KEKI Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum gyűjteménye
201. old. A *Friss Újság* 1942. október 2-án megjelent száma összeállítást közölt a 75 éves pénzügyőrségről és a pénzügyőri múzeumról. Forrás: *Friss Újság*, 47. évf. (1942. október 2.) 224. sz., 1.

205. old. Dr. Kerékffy Gilbert I. oszt. m. kir. pénzügyőri felügyelő (1886–1965). Forrás: Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum F2013.80.1.1.
211. old. A fiatal pár: Besskó Margit és Kerékffy Gilbert. Forrás: Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum F2013.89.1.
211. old. Dr. Kerékffy Gilbert 50. születésnapja alkalmából állított mellszobor avatási ünnepsége. Forrás: Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum F2013.77.1.1.
212. old. A M. Kir. Pénzügyőrségi Múzeum megnyitója. Forrás: Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum F2017.146.2.
212. old. Dr. Kerékffy Gilbert m. kir. püőri főfelügyelő. Forrás: Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum F2013.58.1.
213. old. Dr. Kerékffy Gilbert 1948-ban, Hévízen készült rajz. Forrás: Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum F2013.69.1.
213. old. Horgászengedély. Forrás: Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum D2013.79.1.
214. old. Kutya és gazdája. Forrás: Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum F2013.81.1.
214. old. Kártyaparti. Forrás: Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum F2013.63.1.
216. old. Berg Ottó (1895–1974). Forrás: Magyar Nemzeti Digitális Archívum, https://mandadb.hu/tetel/606760/Berg_Otto_kar-mester

A kötet szerzői

ARDAY GÉZA, író, irodalomtörténész

CZENE-POLGÁR VIKTÓRIA, dr., PhD., tanársegéd, NKE RTK Vám- és Pénzügyőri Tanszék, ORCID: 0000-0001-8448-015X

DOBOZI ÁGNES, történész, régész, ORCID: 0000-0002-4312-2353

ERDŐS ÁKOS, tanársegéd, NKE RTK Vám- és Pénzügyőri Tanszék, ORCID: 0000-0001-9805-3511

MAGASVÁRI ADRIENN, tanársegéd, NKE RTK Vám- és Pénzügyőri Tanszék, ORCID: 0000-0002-3737-0246

PAJOR ANDREA, dr., mesteroktató, NKE RTK Vám- és Pénzügyőri Tanszék, ORCID: 0000-0003-4754-3654

PALLO JÓZSEF, Dr., PhD., habilitált egyetemi docens, dékánhelyettes, NKE RTK, ORCID: 0000-0002-9801-2995

SALLAI JÁNOS, prof., Dr., tanszékvezető egyetemi tanár, NKE RTK Rendészeti-méleti és -történeti Tanszék, ORCID: 0000-0001-6674-1942

SZABÓ ANDREA, Dr., PhD., tanszékvezető egyetemi docens, NKE RTK Vám- és Pénzügyőri Tanszék, ORCID: 0000-0002-8224-4089

TURI ZSOLT, pénzügyőr őrnagy, szakértő, NAV KEKI Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum, ORCID: 0000-0001-9034-5739

A Kronosz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

A Kronosz Kiadó a Szakkiadók Társulásának tagja,
könyveink elektronikusan elérhetők, olvashatók és kereshetők
az Arcanum Adatbázis Kiadó által létrehozott

www.szaktars.hu

adatbázisban

Kiadja a Kronosz Könyvkiadó Kft.

Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője

Felelős szerkesztő: Erőss Zsolt

www.kronoszkiado.hu